

Nr 22.

Ankom till Riksdagens kansli den 1 mars 1912 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af de under Gripsholms kungsladugård i Södermanlands län dagsverksskyldiga torpen Nygårdet nr 1 och Sörtorp nr 1.

(1:a Afd.)

I proposition, nr 32, af den 9 februari 1912 till Riksdagen, hvilken proposition remitterats till jordbruksutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande af bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver jordbruksärenden för samma dag föreslagit Riksdagen medgifva

dels att de under Gripsholms kungsladugård i Kärnbo socken af Södermanlands län dagsverksskyldiga torpen Nygårdet nr 1 och Sörtorp nr 1 må hvar för sig försälas, Nygårdet till Karl Magnus Helgstrand och Sörtorp till Carl Conrad Wallin under villkor:

att hvarterdera torpet på köparens bekostnad varder i behörig ordning genom landtmäteriförrättning till läge och gränser bestämdt samt å marken utstakadt;

att till kronan såsom köpeskillning för hvarterdera torpet erlagges ett belopp af 5,850 kronor;

att, sedan köpeskillningen till fullo erlagts, köpebref af Kungl. Maj:ts befallningshafvande utfärdas med rätt för köpare att tillträda torpet den 14 mars, som inträffar näst efter det köpet ägt rum; dock att köpebref icke må meddelas, innan sig visat, att ofvanberörda, i afseende å torpets affattning till läge och gränser samt utstakning å marken stadgade villkor blifvit i behörig ordning fullgjordt;

att köpare ensam vidkännes lagfartskostnaderna och öfriga med köpet förenade utgifter; samt

att hvarterdera torpet må ägas och besittas såsom allmänt frälse utan dagsverksskyldighet;

Bihang till Riksdagens protokoll 1912. 10 saml. 11 häft. (Nr 22—25.) 1

dels ock att de genom försäljningen inflytande medel måtte få användas på samma sätt som köpeskillingarna för områden försålda från de under domänstyrelsens förvaltning ställda, staten tillhöriga skogs-egendomar eller utarrenderade jordbruksegendomar.

Till berörda statsrådsprotokoll har departementschefen i ärendet anfört följande.

»I särskilda underdåniga skrivelser den 8 mars 1909 hafva Karl Magnus Helgstrand och Carl Conrad Wallin såsom innehafvare, den förstnämnda af torpet Nygärdet nr 1 och den sistnämnda af torpet Sörtorp nr 1, hvilka torp äro dagsverksskyldiga under Gripsholms kungsladugård i Selebo härad af Södermanlands län, anhållit att få till skatte inköpa en hvar det af honom innehafda torpet.

Af den med anledning af dessa ansökningar i ärendet förebragta utredningen framgår, bland annat, följande.

Ifrågavarande två torp hade, jämte åtskilliga andra torp, varit nyttjade såsom dagsverkstorp under Gripsholms tegelbruk men blefvo år 1750 i samma egenskap anslagna Gripsholms kungsladugård. Vid kungsladugårdens utarrendering på trettio år från den 14 mars 1828 hade därefter kammarkollegium, med stöd af nådiga kungörelsen den 3 december 1810, förordnat, att dagsverksskyldighetens utgörande till kungsladugården från samtliga dessa torp skulle upphöra med undantag för Nygärdet, hvilket i olikhet med de öfriga torpen vore oskattlagdt samt på sådan grund och såsom beläget inom en mil från kungsladugården skulle vara så dädanefter som förut därunder bibehållet. Uti ett den 12 juni 1834 afgifvet underdånigt utlåtande anförde kammarkollegium sedermera, att de från arrendet sålunda undantagna torpen vore belägna dels å häradsallmänningar och dels afgärda på enskilda hemmans ägor med undantag af torpet Sörtorp, hvilket läge inom den så kallade Kungshagen, eller samma kungsgården tillhöriga skogstrakt, hvarå Nygärdet jämväl blifvit upptaget. Då sistnämnda torp blifvit i det senast utfärdade arrendekontraktet under kungsladugårdsarrendet inbegripet samt enahanda skäl, som föranledt till denna med Nygärdet vidtagna åtgärd, äfven vore gällande i afseende på Sörtorp, hemställde kollegium, huruvida icke med Sörtorp finge förfaras på samma sätt som med Nygärdet samt följaktligen Sörtorp, såsom beläget inom en mil från kungsladugården och på dess ägor, återföras till den dagsverksskyldighet därunder, som åbon utgjort, innan senaste utarrenderingen skett, hvaremot åbon borde befrias från erläggandet af den torpet åsatta jordeboksränta.

I berörda utlåtande har kollegium vidare i sammanhang med till-

styrkan, att under vissa villkor skatterättighet å de torp, som utom Sörtorp och Nygärdet vore i fråga, måtte af vederbörande få förvärfvas, yttrat, att en sådan rätt icke borde äga rum i afseende å sistnämnda två torp, hvilka borde anses såsom kungsladugårdens tillhörigheter, med förbehåll likväl för dåvarande åbor att odrifna njuta därå erhållna kontrakt eller antagningsbevis tillgodo, så länge de behörigen fullgjorde sin dagsverksskyldighet.

Med anledning af hvad kollegium sålunda föreslagit förordnade Kungl. Maj:t den 14 februari 1835, att Sörtorp, på samma sätt som med Nygärdet redan skett, skulle såsom beläget inom en mil från kungsladugården och på dess ägor återföras till den dagsverksskyldighet därunder, som åbon före sista utarrenderingen af kungsladugården utgjort, men att åbon däremot skulle befrias från erläggande af den å torpet åsatta jordeboksränta med rättighet för dåvarande åbon att odrifven njuta därå erhållet kontrakt eller antagningsbevis till godo, så länge han behörigen fullgjorde sin dagsverksskyldighet.

I en till Kungl. Maj:t den 4 februari 1887 ingifven skrift anhöllo sedermera dåvarande innehafvarna af torpen Nygärdet och Sörtorp, att Kungl. Maj:t måtte taga i öfvervägande, huruvida berörda dagsverksskyldighet från nämnda torp fortfarande efter kungsladugårdens förnyade utarrendering från den 14 mars 1888 borde utgöras, samt att Kungl. Maj:t måtte förordna, att, med upphörande af berörda dagsverksskyldighet, den ränta och skatt, som torpen då ålåge eller vid vederbörlig skattläggning ålades, måtte efter nyssnämnda tid till kronan i vanlig ordning utgöras, på det innehafvarna af torpen måtte i allt värda underkastade de skyldigheter och komma i åtnjutande af de rättigheter, som tillkomme innehafvarna af sådana kronolägenheter, som med stadgad åborätt besuttes.

Med anledning häraf lät Kungl. Maj:t i ärendet höra vederbörande myndigheter, därvid domänstyrelsen, bland annat, framhöll, att sökandena icke kunde anses innehafva ifrågavarande torp med sådan rätt, att därå lagligen kunde grundas anspråk af den beskaffenhet, i berörda ansökning blifvit framställt.

Jämlikt ämbetsskrivelse till domänstyrelsen och kammarkollegium den 1 februari 1889 fann Kungl. Maj:t icke heller skäl fästa afseende å den sålunda gjorda ansökningen.

Genom kontrakt den 30 november 1906 är kungsladugården för närvarande utarrenderad på 20 års tid från den 14 mars 1908. I arrendet inbegripas icke torpen Nygärdet och Sörtorp, hvaremot i kontraktets 10 § bestämts, bland annat, *dels* att den dagsverksskyldighet till kungsladugården, som ditills utgjorts från ifrågavarande två torp, fortfarande

skulle utgå med 104 dagsverken om året från hvardera torpet, dock med rättighet för den innehafvare af torpen, som sådant önskade, att lösa dagsverkena för hvarje år med penningar efter nästföregående års markegångspris för länet, dels ock att, därest beslut af någon anledning fattades om sådan förändrad disposition af torpen, att dagsverkena ej längre komme att utgöras, arrendatorn skulle åtnöjas med den godtgörelse därför, som domänstyrelsen bestämde att utgå medelst afkortning å den årliga arrendeafgiften.

Med anledning af Helgstrands och Wallins nu ifrågavarande ansökningar anbefalldes kammarkollegium att, efter vederbörandes hörande, afgifva utlåtande i ärendet. Till åtlydnad häraf har kollegium med skrivelser den 24 mars 1910 öfverlämnat, bland annat, yttranden af kungsladugårdens arrendator, fögderiförvaltningen i orten, domänintendenten och Kungl. Maj:ts befallningshafvande i länet äfvensom domänstyrelsen.

Kungsladugårdens arrendator har förklarat sig icke hafva något att invända mot den föreslagna försäljningen, under förutsättning att han jämlikt arrendekontraktets bestämmelser genom årligt afdrag å arrendesumman erhöle godtgörelse för från torpen utgående dagsverken.

Såväl fögderiförvaltningen som domänintendenten hafva förordat bifall till ansökningarna, därvid domänintendenten under hänvisande till Kungl. Maj:ts och Riksdagens beslut i ett par andra likartade fall (se Riksdagens skrivelser nr 56 år 1901 och nr 59 år 1904) anfört, bland annat, att markegångspriset å dagsverken för år 1908 faststälts till 2 kronor 25 öre. Efter detta pris uppginge lösen för ett års dagsverksskyldighet från hvardera af nu ifrågavarande torp till 234 kronor. Kapitaliserades detta belopp efter en räntefot af fyra för hundra, uppstode en summa af 5,850 kronor. Torpens arealer kunde visserligen icke angifvas, men på grund af den kändedom, domänintendenten hade om torpen, ansåge han denna summa utgöra en skälig köpeskillning för hvardera torpet.

Sökandena, hvilkas yttrande öfver den sålunda föreslagna köpeskillningen inhämtats, hafva förklarat sig villiga att erlægga densamma.

I sina utlåtanden i ärendet har Kungl. Maj:ts befallningshafvande anfört hufvudsakligen följande. Torpen, som i senast fastställda jordebok för länet upptoges bland kronolägenheter under enskild disposition vore belägna å ägorna till kronolägenheten Kungshagen nr 1, en skogspark, under Gripsholms slott på ett afstånd från kungsladugården,

hvilket utgjorde för Nygärdet åtta och för Sörtorp femton kilometer. I länets landtmäterikontor finnes icke någon karta öfver torpen, men däremot hade torpen blifvit till läge och gränser affattade å en i rikets allmänna kartverk år 1900 upprättad karta öfver Selebo härad och innehölle, enligt en till samma karta hörande beskrifning, Nygärdet 32.6 hektar, däraf 0.1 hektar tomter och trädgård, 6 hektar åker, 2.6 hektar mossar och kärr, 23.4 hektar skogsmark, 0.2 hektar vägar och 0.3 hektar vattendrag, samt Sörtorp 44.3 hektar, däraf 0.2 hektar tomter och trädgård, 7 hektar åker, 0.6 hektar mossar och kärr, 32.5 hektar skogsmark, 0.4 hektar vägar och 3.6 hektar vattendrag. Den dagsverkskyldighet till kungsgården, som fortfarande åläge torpen, hade åtminstone under de tjugu sista åren utgjorts i penningar. Vid sådant förhållande och med hänsyn till torpens aflägsna läge syntes torpens bibehållande under kungsladugården icke kunna innebära någon fördel för dennas brukare. Då dessutom icke någon omständighet eljest gjorde torpens bibehållande åt kronan önskvärdt, hade Kungl. Maj:ts befallningshafvande, som ansåge den föreslagna köpeskillingen, 5,850 kronor, fullt motsvara den fördel, kronan för närvarande hade af hvarterda torpet, funnit sig böra tillstyrka, att torpen finge med äganderätt öfverlåtas på sökandena.

Domänstyrelsen har i afgifvet underdånigt utlåtande förklarar sig icke hafva något att erinra emot att torpen frånskildes kungsladugården.

Slutligen har kammarkollegium i sina ofvanberörda underdåniga skrivelser tillstyrkt torpens försäljande på vissa närmare angifna villkor.»

På grund af hvad sålunda förekommit hemställde departementschefen om aflåtandet af ifrågavarande proposition; och uttalade departementschefen tillika att i händelse af Kungl. Maj:ts och Riksdagens bifall till framställningen om torpens försäljning, syntes Kungl. Maj:ts befallningshafvande böra anbefallas att i sinom tid om köpet göra anmälan dels hos domänstyrelsen för åstadkommande af sådan afkortning af arrendet, som med gällande arrendekontrakt öfverensstämde, och dels hos kammarkollegium för behörig anteckning i jordeboken.

Af handlingarna i ärendet framgår, att ifrågavarande torp innehålla, Nygärdet 32.6 har, däraf 23.4 har skogsmark, samt Sörtorp 44.3 har, däraf 32.5 har skogsmark; att torpen innehafvas af de tilltänkta köparna med dagsverksskyldighet under Gripsholms kungsladugård, hvilken dagsverksskyldighet är fastställd till 104 dagsverken om året för hvarterda torpet och under en följd af år utgått i penningar efter markegångspris; att de föreslagna köpeskillingarna utgöra det efter

4 procent kapitaliserade värdet af ett års lösen för dagsverksskyldigheten; samt att innehafvarna äro tillförsäkrade okvald besittning af torpen, så länge de behörigen fullgöra dagsverksskyldigheten.

Utskottet har gifvetvis ej något att erinra emot, att ifrågavarande torpare beredas tillfälle att med full äganderätt förvärfva sina innehafvande lägenheter, men utskottet har vid ärendets behandling icke kunnat undgå den uppfattningen, att det vederlag, som ifrågasatts för att kronan skulle afhända sig sin rätt till torpen, tillmätts i viss mån godtyckligt. Nämda vederlag, som, såsom nyss nämnts, skulle utgöras af kapitalvärdet af lösen för dagsverksskyldigheten, torde — om hänsyn toges till den förefintliga tendensen till stegring af dagsverksvärdet — icke kunna betraktas annat än såsom skälig lösen för kronans rätt till torpen i den utsträckning, samma rätt nu är mot afgäld upplåten till torparna. Men vid sådant förhållande skulle kronans rätt i öfrigt till torpen enligt det föreliggande förslaget utan ersättning afstås. Och denna rätt torde förnämligast utgöras af den fria dispositionsrätten till torpens, att döma af ofvan meddelade arealuppgifter, ganska afsevärda skogsmark, hvilken torparna nu ej torde äga nyttja annat än till hushöf. Om och i hvad mån kronan med afseende härå må tillförsäkras vederlag utöfver de föreslagna köpeskillningarna beror gifvetvis i första hand på skogsmarkens och den därå växande skogens beskaffenhet. Här om föreligger emellertid icke utredning, en omständighet, som torde utgöra hinder för saklig pröfning af förevarande fråga. Utskottet anser sig därför icke böra tillstyrka, att Riksdagen för närvarande lämna sitt medgifvande till de ifrågasatta försäljningarna.

På grund af hvad sålunda anförts och då någon tids uppskof med torpens friköpande icke torde för de blifvande köparna innebära någon större olägenhet, då dessa som ofvan nämnts innehafva fullt stadgad besittningsrätt till torpen, hemställer utskottet,

att Riksdagen icke må bifalla Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition.

Stockholm den 1 mars 1912.

På jordbruksutskottets vägnar:

D. PERSSON i Tällberg.

I beslutet hafva deltagit: från *Första* kammaren: A. T. Odelberg, G. L. De Geer, G. Tamm, A. H. Fahlén, E. A. Lindblad, Aaby A. W. Ericsson, A. H:son Wachtmeister; från *Andra* kammaren: D. Persson i Tällberg, N. Persson i Malmö, G. A. E. Kronlund, P. O. Lundell, P. Hellström, E. G. H. Åkerlund, P. Tysk, G. Gustafsson i Vi.

Reservation

af *E. A. Lindblad.*
